

belüli elidegenedéssel szemben, mint azt az interjúk aláhúzzák. Ezek a tapasztalatok új módon erősítik a haza, a szülőföld iránti ragaszkodást és megbecsülést is, ahol a fogyasztói társadalomra jellemző lelki kiüresedés jószereivel ismeretlen. Megerősítik a migráns/remigráns patriotizmusában, talán a nacionalista értékválasztás irányába is hatnak (ld. a hazatérők pártválasztására vonatkozó válaszok enyhe elcsúszását a nacionalista pártok felé).

A hazai és a külső világ szembeállítása egyetlen válaszban sem sommás, a vélekedések, megközelítések korántsem egyöntetűek, olykor nem is egyértelműek. Ám a demokrácia értékébe vetett hit és a politikai tudatosság átváltása hazai környezetre – az egyén gyakorlatában és a továbbadással – kisebb körökből kilépve is mozgásba hozhatják a viszonyokat. Ilyen tekintetben nem is kell mindig kivárni, amíg a migráns hazatér. Mivel általában nem végleges megválásban gondolkodnak (3-6 év az elgondolt kinttartózkodási távlat), nem szakítják meg a kapcsolatokat a hazával, a politikailag érzékenyebbje a hazai eseményeket is figyelemmel követi, s már első tapasztalatai jegyében esetleg új módon érzékeli a hangsúlyokat, új módon reagál, s ezt tudatja is a barátokkal, rokonokkal.

Segert és Kujacić befejezésül négy politikusportrét rajzol az anketók értékelései alapján, olyanokét, akik, ha alapértelmezésben nem is mindegyik esetben „remigránsok”, de Szerbiában hosszabb-rövidebb külhoni felkészülést követően kerültek politikai vezetőposztokra, progresszív lökést adva a folyamatoknak: Zoran Đinđić: politikai gyilkosság áldozatává vált miniszterelnök (2001–2003), Božidar Đelić: Đinđić pénzügyminisztere, 2007–2011 között maga is miniszterelnök, Mlađan Dinkić: 2004–2006 között pénzügy-, később gazdasági miniszter és miniszterelnök, Vuk Jeremić: 2007–2011 között külügyminiszter.

Komáromi Sándor

Ügynökök ideje, 20. század – német tükörben

Mensing, Wilhelm: Alfred S. – eine Nachrichtendienstkarriere zwischen KPD, Gestapo und Staatssicherheit. = Zeitgeschichte. 40. Jg. 2013. 6. No. 358–369. p.

A történész-szerző 2001-ben, addig még kevéssé kutatott témában megjelentetett könyvével vált ismertté: a Szovjetunióban munkát kereső Ruhr-vidéki bányászok, valamint a hitleri időszakban odamenekült pártfunkcionáriusok sorsát tárta fel a sztálini terror szorításában (*Von der Ruhr in den Gulag*). Ezt követően a nácik soraiba dezertált (a német kapituláció után egyébiránt gyakran a KGB-hez vagy kisvártatva a kelet-német Stasi-hoz „igazol”) kommunisták – ezrek lebukását eredményező – ügynöki tevékenységét vette célba. A jelenség kutatása legkorábban az 1990-es évektől datálható. Szerzőnk az osztrák politikatörténeti folyóiratban most publikált részközleményét egyetlen szereplő, bizonyos Alfred S. látványos karrierjének szenteli, a teljes név közlését a leszármazottak személyiségjogaira tekintettel mellőzve.

1918 végén a forradalmi mozgalmak során létrejött NKP (Németország Kommunista Pártja) militáns szervezetként működött a weimari konszolidáció viszonyai között is. Konspiratív ügynökszervezetet épített ki („Vörös Front”), mellyel elhatolt állami szintekig, egyszersmind a terebélyesedő nácimozgalom berkeibe igyekezett befurakodni. A történet része volt természetesen a küzdelem az ellenügynökökkel, valamint – Hitler hatalomra kerülése után – azokkal a kettős ügynökökkel, akiket a Gestapo az illegalitásba szorult NKP embereiből szervezett be. Ezek egyike volt bizonyos Alfred S. Essenből, apjával és testvérével egyetemben a Krupp-művek dolgozója, akit a párt utóbb a Ruhr-vidéki pártszerv lapjánál (*Ruhrecho*) mint gépkocsivezetőt alkalmazott. S. 1933 nyarától „Anton” fedőnéven a düsseldorfi Gestapo-központnak dolgozott, miközben évekig megtartotta tevékenységi körét az illegális NKP területi szervénél, bőséges adalékokkal szolgálva párttársainak rovására. Az esetleges gyanakvást elhárítandó 1934-ben a Gestapo „lefogta”, ám három hét múlva már szabadult. Náci felettesei tökéletesen meg voltak elégedve a ténykedésével, 1935-ben jutalmazták is. Minden további

gyanút – közvetlen pártkörnyezete megrendíthetetlen bizalmát élvezve – legalább 1937-ig, amikor tagságát a párt (hézagosan adatolt körülmények között) mégis megszüntette, sikeresen háritott. De megbízóinak még akkor is tudott nyújtani eleget, és jelentős karriert futott be: 1941-ben rendőrtiszt állást kapott a megszállt Hollandiában, utána pedig a Lengyel Főköormányzóságban szolgált.

S. Lengyelországban 1945 elején az oroszok fogságába került, a Gestapóhoz fűződő múltját elleplezve ekkor felajánlotta szolgálatait a szovjeteknek. A megszálló erőkkel Berlinbe kerülve, egészen 1949-ig háboríthatatlanul tevékenykedhetett Moszkva és Kelet-Berlin javára. Ekkor végre lelepleződött (a körülmények pontosan nem ismertek), el is ítélték 25 évre. 1955-ben azonban elengedték, és Adenauer Németország a hadifoglyoknak kijáró kártalanítással, valamint állással fogadta Észak-Rajna-Vesztfália tartomány rendőri állományában. A brit megszállási övezeten belül addigra rég lezajlottak az alsóbb szintű, nem túlságosan célratorő számonkérések. A vonatkozó vizsgálatok során a vádlottak gyakran ki tudták magyarázni magukat azzal, hogy a Gestapónál tulajdonképp a kommunisták javára dolgoztak, azaz lényegében kettős ügynöki szerepet töltöttek be. A kommunistákat pedig ott és akkor szintén nem szerették annyira, hogy jobban utána nézzenek az igazságnak. A feltárást nehezítette az a körülmény, hogy a jelentésekkel ellentétben az ügynökkartotékok hamar eltűntek. Ez a kései kutatás lehetőségeit is jelentős mértékben korlátozza. Mindazáltal még jelentős tartalékok rejlenek a témában. Mensing kutatásai eddig csak a Ruhr-vidékre terjedtek ki, várható, hogy a vizsgálódás más irányokba is kitékint.

A tanulmány Alfred S. környezetéből néhány más ügynök életrajzát is felvillantja, de egyik sem olyan „mutató”, mint S.-é. S. szintén kommunista öccse egyébiránt nem vált ügynökké, hanem koncentrációs táborba került illegális tevékenységéért, és nem is élhette meg a felszabadítást.

Komáromi Sándor

Európa keleti határai és az európai civilizáció dimenziói

Kieniewicz, Jan: The Eastern Frontiers and the Civilizational Dimensions of Europe = Acta Poloniae Historica, 107. Vol. 2013, 165–175. p.

Azokban az időkben, amikor Európa területe nagyhatalmak köré szerveződött, vagyis a bécsi kongresszustól a versailles-i szerződésig tartó időszakban, a kontinens keleti részén három uralkodó osztozott: az orosz cár, az osztrák császár és a porosz király (a későbbi német császár). Ebben a világban Európa civilizációs és politikai határai nagyjából azonosak voltak. Az uralkodók itt élő magyar, cseh vagy lengyel alattvalóinak nem volt könnyű dolguk, hiszen saját állam nélkül próbálták megélni nemzeti identitásukat, leginkább az európai civilizációhoz való kötődésük hangsúlyozásával. A lengyelek ezen belül is különleges helyzetben voltak, hiszen miközben három uralkodó alá tartozott a nemzet, igyekeztek saját helyet kirajzolni maguknak a szláv népek között, elhatárolva magukat Oroszországtól.

A kelet-európai határok legnyilvánvalóbb jellemzője a „változékonyosság”. A szerző a régmúltból indulva tekinti át a határvidék változásait. Az első fontos választóvonalat Kr. u. 800-ra teszi, amikor a Karoling Birodalom határozta meg a leendő európai civilizáció kiterjedését. Az avarok eltűnését követően két civilizáció nézett farkasszemet egymással: az agresszív Frank Birodalom és a látszólag politikailag passzív szláv népek. Ekkoriban azonban Európát nem annyira a megosztottság, mint inkább az ellentétek dinamikus belső egysége jellemezte. A szerző is ezt a nézőpontot favorizálja: szerinte Észak és Dél hatása közösen hozta létre az európai civilizációt. A kelet-európai régió kialakulására az északi, tengerek által körülölelt terület, az „Intermarium” változásai voltak nagy hatással, bár egyes gyökerei a mediterrán tradícióig is elértek.

A szerző a hagyományostól eltérően osztja fel időszámításunkat. Julius Caesar gall hódítását teszi meg az első évezred kezdőpontjának, mivel ez a világ később döntő szerepet játszott a keletre fekvő barbár területek felé való terjeszkedésben, ahol lehetőség kínálkozott a kereszténység terjesztésére. Az északi régió keleti részében fontos volt a keleti